

50

-ARI / -ARIO

Joera nabarmena izan da azken urteetan, lanbidea adierazten duten erdal maileguak (batez ere erdaraz atzizkia dutenak direnean), *-ari* amaieraren bidez egokitzeko. Behin baino gehiagotan entzun eta irakurri ditugu: *enpresari, komisari, tripulari, unibertsitari, funtzionari*, etab. Ez da erabateko jokabidea izan ordea, *unibertsitario, funtzionario* edo *mertzenario* ere ez dira-eta zeharo arrotzak.

Bestalde, erdaraz *-ario* atzizkiak izenak eta izenondoak sor daitezke: goiko adibideen ondoan, *humanitario, hipotecario, (grupo) parlamentario...* ere badira. Izenondo hauekin ere jokabide bikoitza izan da, bietara entzuten baitugu *talde parlamentario* nahiz *talde parlamentari*. Egia da *-ari*-rekin osatzen ditugun hitzak behin baino gehiagotan izenondo modura-edo erabiltzen ditugula; aspaldikoak dira, gainera, halako adibideak (ikus Axularren *esku trabailari* eta *hiz jokolari*). Erdal *-ario* izenondoak, ordea, izenondo erreferentzialak direnez, urrun samar geratzen dira (askotan behintzat) euskal *-ari* atzizkiaren esanahitik. Zer zentzu dute *borroka proletari* edo *sistema planetari-k?* "Proletan ari den borroka" eta "planetan ari den sistema"? Betiko erabileretan, aldiz, *gizon bertsolari* "bertsotan ari dena", *hiz jokolari* "jokoa ari dena", *zakur zaunkari* "zaunka ari dena", etab. bezala uler daitezke.

***-ario / -aire* atzizkiez osatutako izenondoen mailegatzeaz:**

-ari / -ario auzian, beraz, hau litzateke lehen gomendioa: erdal *-ario/-aire* atzizkiez osatutako izenondoak *-ario* forman mailegatu:

autoritario, estatutario, finantzario, frakzionario, hipotekario, humanitario, komunitario, monetario, parlamentario, primario, sektario, sekundario, solidario, unitario...

Nolanahi ere, ahal denean, maileguz hartutako erdal izenondoen ordez, hobe euskal egituraren araberako ordainak erabiltzea: *talde parlamentario* esan beharrean, *parlamentu(ko) talde*, edo *kreditu hipotekario* esan beharrean, *hipoteka-kreditu; aldizkari unibertsitario* baino, hobe *unibertsitate(ko) aldizkari*.

***-ario / -aire* atzizkiez osatutako izenen mailegatzeaz:**

Datuen azterketa:

Horrelako erdal maileguak euskal literatura tradizioan nola ageri diren aztertuz gero, OEhko eta EEBSko (Egungo Euskararen Bilketa-lan Sistematikoko) corpusek erakusten dute *-ario* forma dela ia bakarra Hegoaldean (azken urteak kenduaz, jakina). Iparraldean ere ez da ezezaguna. Egia da, bestalde, izen gutxi direla —dozenerdi bat inguru— tradizioan ditugunak. Ageri diren formak banan-banan azalduz:

antikuari: Euskal Hiztegi Modernoan.

bikario: "Documentado, tanto al norte como al Sur, desde principios del s. XVII. En cuanto a la distribución de variantes, *bikario* es la más utilizada: es prácticamente la única forma que se documenta al Sur (excepto un ej. de Mendiburu) y es también la más general en los autores septentrionales; los suletinos sin embargo sólo usan *bikari*, empleado también por algunos autores bajo-navarros y labortanos, alternando en ocasiones con *bikario*. En *DFrec* hay 9 ejemplos (4 septentrionales) de *bikario*, y 2 (uno septentrional) de *bikari*" (OEh).

EEBSen ere 67 agerraldi ditu (kontuan izan OEhko batzuk ere hemen egongo direla).

botikario: "La forma más usada es *botikario*, documentada en autores guipuzcoanos y vizcaínos desde la segunda mitad del s. XVIII hasta nuestros días, y en Barbier y Lafitte. Se encuentra *botikari* en los labortanos Pouvreau, Haraneder y Duhalde y en Mendiburu; *apotikari* en Archu; *potikari* en Duvoisin y *potikario* en Jean Etchepare. En *DFrec* hay un ejemplo de *botikario* y otro de *botikari*" (OEH).

EEBSen 10 agerraldi, horietatik bost Ipar-ekialdekoak eta bi euskara batukoak.

boluntario: Forma bakarra, salbuespena Monho-ren *bolontier* izanik.

funtzionari: EEBS (68 ager.) euskara batuko testuetan.

funtzionario: EEBS (9 ager.) euskara batuko testuetan eta Mitxelenaren adibide bat (gehi beste bat *funtzionariotza*).

komisari: Erkiaga, EEBS (31 ager.), Euskal Balada batean.

komisario: Ipar eta Hego-aldeetako autoreetan (Hiriart-Urruty, J. Etchepare, Elizanburu, etab.). EEBSen 7 ager.

kontsignatari: *Merkatalgo Izendegian*.

kontzesionari: *Merkatalgo Izendegian* (baina behar bada izen bizigabetzat hartu beharko genuke, erdal *concesionario* bezalaxe).

korsari: EEBS (4 agerraldi obra berean) eta Irakaskuntza Mundua izeneko corpusean adibide bat.

korsario: OEH, Arrese Beitiaren adibide bat.

legionari: EEBSen agerraldi bat, euskara batuko testu batean.

legionario: EEBSen agerraldi bat, gipuzkerazko testu batean.

millionario (*millionario*): EEBSen agerraldi bakarra, euskara batuko testu batean. Oskillaso (8 agerraldi).

milionari: *Artearen Historia* UBI/2 (eta *miliondun*, Mirande).

notari: Iparraldean ia forma bakarra, Orixek ere bai; EEBSen 19 agerraldi.

notario: Hegoaldean (Astarloa, F. Bilbao, Eguzkitza, Uriarte), EEBSen 22 agerraldi.

proletari: EEBSen 20 agerraldi, euskara batuko testuetan.

proletario: EEBSen 29 agerraldi, gehienak euskara batukoak (baina batzuk izenondoak ere izango dira, seguruenik).

proletalgo: EEBSen 49 agerraldi, batukoak.

proletargo: EEBSen 74 agerraldi, gehienak batukoak.

sekretari: Axular, Hiribarren, Iztueta, Mirande, Harriet (*segretari*), Mercy, Constantin.

sekretario: Azkue, Arrese Beitia, Akesolo, Añibarro, Arrue, Mitxelena, Labaien, Uztapide, Iztueta, Beovide... *Segretario*: Barbier, Lafitte...

unibertsitari: EEBSen 18 agerraldi, horietatik 9 izenondoak izanik. OEH: Mitxelenaren adibide bat.

unibertsitario: EEBSen 13 agerraldi, horietatik 11 izenondoak. Saizarbitoriak ere hala darabil *Egunero hasten delako* nobelan.

Datu hauen aurrean, garbi samar ikusten da, *-ario* izan dela Hegoaldeko joera nagusia eta baita Iparraldekoa ere behin baino gehiagotan. Batasunerako gomendioak ematean erabiltzen dugun irizpidea hartuz gero, ez legoke zalantzarik *-ario*-ren aldeko gomendioa emateko.

Orain arte esanak gogoan izanik, honako arau hau ematen du Euskaltzaindiak:

Erdal *-ario/-aire* atzizkiez osatutako izen-izenondoak *-ario* forman, eta ez *-ari* forman, mailega bitez:

— izenen artean *notario, komisario, unibertsitario, funtzionario, kortsario, mertzenario*, etab. (salbuespenik balego, hiztegi batuan zehaztuko dira albuespen hauek bere garaian);

— izenondoetan, (*talde*) *parlamentario, (sistema) planetario, (jokabide) sekretario*, etab. Baina ahal dela, maileguz hartutako erdal izenondoen ordezt, hobe euskal egituraren araberrako ordainak erabiltzea: *talde parlamentario* esan beharrean, *parlamentu(ko) talde*, edo *sistema planetario* esan beharrean, *planeta-sistema* edo *planeta sistema* esatea egoakiagoa da. Gauza bera *aldizkari unibertsitario*-ren kasuan ere, egokiagoa baita *unibertsitate(ko) aldizkari* erabiltzea.

(Euskaltzaindiak, Bilbon, 1995.eko abenduaren 29an onartua)